[1]איתן מושבך ושים בסלע קנך ואומר [2]שמעו הרים את ריב ה' והאיתנים מוסדי ארץ אחרים אומרים מנין לאיתן שהוא ישן שנאמר [3]גוי איתן הוא גוי מעולם הוא: ועורפין אותה בקופיץ מאחוריה: מ"ט גמר עריפה עריפה מחטאת העוף: ומקומה אסור מלזרוע ומליעבד: ת"ר [4]אשר לא יעבד בו ולא יזרע לשעבר דברי רבי יאשיה רבי יונתן אומר להבא א)רבא אמר להבא דכ"ע לא פליגי דכתיב ולא יזרע כי פליגי לשעבר רבי יאשיה סבר מי כתיב ולא (א) יעובד ורבי יונתן מי כתיב אשר לא נעבד ורבי יאשיה אשר לשעבר משמע ור' יונתן אשר רבויא הוא: ומותר לסרוק שם פשתן ולנקר שם אבנים: ת"ר אשר לא יעבד בו ולא יזרע אין לי אלא זריעה שאר עבודות מנין תלמוד לומר אשר לא יעבד בו מכל מקום אם כן מה ת"ל ולא יזרע לומר לך מה זריעה מיוחדת שהיא בגופה של קרקע אף כל שהיא בגופה של קרקע יצא סריקת פשתן וניקור אבנים שאינן בגופה של קרקע ואימא אשר לא יעבד בו כלל ולא יזרע פרט כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט זריעה אין מידי אחרינא לא אשר רבויא הוא: זקני העיר רוחצין ידיהן כו': ת"ר [5]וכל זקני העיר ההיא הקרובים אל החלל ירחצו את ידיהם על העגלה הערופה בנחל שאין ת"ל הערופה ומה ת"ל הערופה על מקום עריפתה של עגלה ואמרו ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו וכי על לבנו עלתה שב"ד שופכין דמים אלא לא בא לידינו ופטרנוהו בלא מזונות ולא ראינוהו והנחנוהו בלא לויה תניא היה ר"מ אומר כופין ללויה ששכר הלויה אין לה שיעור שנאמר [6]ויראו השומרים איש יוצא מן העיר ויאמרו לו הראנו נא את מבוא העיר ועשינו עמך חסד וכתיב ויראם את מבוא העיר ומה חסד עשו עמו שכל אותה העיר הרגו לפי חרב ואותו האיש ומשפחתו שלחו [7]וילך האיש ארץ החתים ויבן עיר ויקרא שמה לוז היא שמה עד היום הזה תניא היא לוז שצובעין בה תכלת היא לוז שבא סנחריב ולא בלבלה נבוכדנצר ולא החריבה ואף מלאך המות אין לו רשות לעבור בה אלא זקנים שבה בזמן שדעתן קצה עליהן יוצאין חוץ לחומה והן מתים והלא דברים ק"ו ומה כנעני זה שלא דיבר בפיו ולא הלך ברגליו גרם הצלה לו ולזרעו עד סוף כל הדורות מי שעושה לויה ברגליו על אחת כמה וכמה במה הראה להם חזקיה אמר בפיו עקם להם ר' יוחנן אמר באצבעו הראה להם תניא כוותיה דר' יוחנן בשביל שכנעני זה הראה באצבעו גרם הצלה לו ולזרעו עד סוף כל הדורות אמר רבי יהושע בן לוי המהלך בדרך ואין לו לויה יעסוק בתורה שנאמר [8]כי לוית חן הם לראשך וענקים לגרגרותיך ואמר ר' יהושע בן לוי בשביל ארבעה פסיעות שלוה פרעה לאברהם שנאמר [9]ויצו עליו פרעה אנשים וגו' נשתעבד בבניו ארבע מאות שנה שנאמר [10]ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה אמר רב יהודה אמר רב כל המלוה את חבירו ארבע אמות בעיר אינו ניזוק רבינא אלויה לרבא בר יצחק ד' אמות בעיר מטא לידיה היזיקא ואיתציל ת"ר הרב לתלמיד עד עיבורה של עיר חבר לחבר עד תחום שבת תלמיד לרב אין לו שיעור וכמה א"ר ששת עד פרסה ולא אמרן אלא רבו שאינו מובהק אבל רבו מובהק שלשה פרסאות רב כהנא אלויה לרב שימי בר אשי מפום נהרא עד בי ציניתא דבבל כי מטו התם אמר ליה ודאי דאמריתו הני ציניתא דבבל משני אדם הראשון איתנהו א"ל אדכרתן מלתא דאמר רבי יוסי בר' חנינא מאי דכתיב [11]בארץ לא עבר בה איש ולא ישב אדם שם וכי מאחר שלא עבר היכן ישב (ומאחר שלא ישב היכן עבר) אלא ארץ שגזר עליה אדם הראשון לישוב נתישבה ארץ שלא גזר עליה אדם הראשון לא נתישבה רב מרדכי אלויה לרב אשי מהגרוניא ועד בי כיפי ואמרי לה עד בי דורא אמר רבי יוחנן משום רבי מאיר כל שאינו מלוה ומתלוה כאילו שופך דמים שאילמלי ליווהו אנשי יריחו לאלישע לא גירה דובים בתינוקות שנאמר [12]ויעל משם בית אל והוא עלה בדרך ונערים קטנים יצאו מן העיר ויתקלסו בו ויאמרו לו עלה קרח עלה קרח אמרו לו עלה שהקרחת עלינו את המקום מאי נערים קטנים אמר ר' אלעזר שמנוערים מן המצות קטנים שהיו מקטני אמנה תנא נערים היו ובזבזו עצמן כקטנים מתקיף לה רב יוסף ודלמא על שם מקומן מי לא כתיב [13]וארם יצאו גדודים וישבו מארץ ישראל נערה קטנה וקשיא לן נערה וקטנה ואמר ר' פדת קטנה דמן נעורן התם לא מפרש מקומה הכא מפורש מקומן [14]ויפן אחריו ויראם ויקללם בשם ה' מה ראה אמר רב ראה ממש כדתניא רבן שמעון בן גמליאל אומר כל מקום שנתנו חכמים עיניהם או מיתה או עוני ושמואל אמר ראה שכולן נתעברה בהן אמן ביום הכיפורים ורבי יצחק נפחא אמר בלורית ראה להן כאמוריים ורבי יוחנן אמר ראה שלא היתה בהן לחלוחית של מצוה ודלמא בזרעייהו ניהוה הוה אמר רבי אלעזר לא בם ולא בזרעם עד סוף כל הדורות: ותצאנה שתים דובים מן היער ותבקענה מהם ארבעים ושני ילדים

רב

איתן מושבך ושים בסלע קנך. אלמא איתן הוא סלע: **מוסדי ארץ.** הם הרים וכל הר של אבנים הוא: **שהוא ישן.** ולא שהובא קרקעיתו מחדש מקרקע אחריתי: **גוי מעולם הוא.** היינו ישן: **מחטאת עוף.** דכתיב בה ממול ערפו (ויקרא ה): **כולי עלמא לא פליגי.** דהא כתיב ולא יזרע משמע להבא מדלא כתיב ואשר לא יזרע דלהוי משמע לשעבר: ט) **מי כתיב ולא יעבד.** אי הוה כתיב אל נחל איתן ולא יעבד בו הוה משמע להבא אבל השתא דכתיב (ב) לא יעבד משמע לשעבר דאשר לאו לשון צוואה הוא: **אשר לשעבר משמע.** אע"ג דלא יעבד להבא משמע הני מילי בלאו אשר אבל השתא דכתיב אשר על כרחיך מוכח עליה דלשעבר הוא: **רבויא הוא.** לא בא אלא לרבות כל עבודות כדלקמן דלא תדרשיה בכלל ופרט: **כופין ללויה.** כופין את מי שאינו רוצה ללוות את חבירו ללכת שילוהו: **ויקרא שמה לוז.** סיפיה דקרא היא שמה עד היום הזה ומיניה יליף דלא נתבלבלה ולא חרבה כדאמרינן י) כל מקום שנאמר עד היום הזה לעולם ולעולמי עולמים הוא: **שלא דבר בפיו.** דלא כתיב אלא ויראם באצבעו או בעקמימות שפתים כדלקמן: **ולזרעו.** כדאמרינן שאין מלאך המות שולט בהם: **שליוהו פרעה.** כדכתיב ויצו עליו פרעה אנשים וישלחו אותו: **אינו ניזוק.** אותו ההולך לדרך: **עד עיבורה של עיר.** שהוא יוצא ממנה והוא בבית המלון שבתוך שבעים אמה ושירים לבתי העיר: **כי ציניתא דבבל.** מקום הוא וכו דקלים הרבה כמו ציני הר הברזל (סוכה דף כט:): **לא נתיישב.** והיינו לא ישב אדם שם לא גזר אדם הראשון יישוב שם והיינו דאמרי אינשי איתנהו משני אדם הראשון שגזר עליו אדם הראשון יישוב דקלים ולא יישוב אחר: **שהקרחת עלינו את המקום.** שכשהיו המים הרעים היתה פרנסתינו להביא מים ולמכור: **מקטני אמנה.** שהיו דואגים שפסקה פרנסתם בשביל שנתרפאו המים: **ודלמא.** קטנים ממש הוו ועל שם מקומם נקראו נערים שהיו מן נעורן: **הכא מפרש מקומן.** יריחו:

ליהוו

עין משפט נר מצוה

לח א ב ג ד מיי' פ"ד מהל' אבל הלכה ג סמג עשין ב:
לט ה מיי' שם הלכה ב:

תורה אור השלם

1. ויַּרְא אֶת הַקֵּינִי וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר אֵיתָן מוֹשָׁבֶךָ וְשִׂים בַּסֶּלַע קִנֶּךָ: במדבר כד כא
2. שִׁמְעוּ הָרִים אֶת רִיב יְיָ וְהָאֵתָנִים מֹסְדֵי אָרֶץ כִּי רִיב לַייָ עִם עַמּוֹ וְעִם יִשְׂרָאֵל יִתְוַכָּח: מיכה ו ב
3. הִנְנִי מֵבִיא עֲלֵיכֶם גּוֹי מִמֶּרְחָק בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם יְיָ גּוֹי אֵיתָן הוּא גּוֹי מֵעוֹלָם הוּא גּוֹי לֹא תֵדַע לְשֹׁנוֹ וְלֹא תִשְׁמַע מַה יְדַבֵּר: ירמיהו ה טו
4. וְהוֹרִדוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא אֶת הָעֶגְלָה אֶל נַחַל אֵיתָן אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד בּוֹ וְלֹא יִזָּרֵעַ וְעָרְפוּ שָׁם אֶת הָעֶגְלָה בַּנָּחַל: דברים כא ד
5. וְכֹל זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא הַקְּרֹבִים אֶל הֶחָלָל יִרְחֲצוּ אֶת יְדֵיהֶם עַל הָעֶגְלָה הָעֲרוּפָה בַנָּחַל: וְעָנוּ וְאָמְרוּ יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ: דברים כא ו-ז
6. וַיִּרְאוּ הַשֹּׁמְרִים אִישׁ יוֹצֵא מִן הָעִיר וַיֹּאמְרוּ לוֹ הַרְאֵנוּ נָא אֶת מְבוֹא הָעִיר וְעָשִׂינוּ עִמְּךָ חָסֶד: וַיַּרְאֵם אֶת מְבוֹא הָעִיר וַיַּכּוּ אֶת הָעִיר לְפִי חָרֶב וְאֶת הָאִישׁ וְאֶת כָּל מִשְׁפַּחְתּוֹ שִׁלֵּחוּ: שופטים א כד-כה
7. וַיֵּלֶךְ הָאִישׁ אֶרֶץ הַחִתִּים וַיִּבֶן עִיר וַיִּקְרָא שְׁמָהּ לוּז הוּא שְׁמָהּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה: שופטים א כו
8. כִּי לִוְיַת חֵן הֵם לְרֹאשֶׁךָ וַעֲנָקִים לְגַרְגְּרֹתֶךָ: משלי א ט
9. וַיְצַו עָלָיו פַּרְעֹה אֲנָשִׁים וַיְשַׁלְּחוּ אֹתוֹ וְאֶת אִשְׁתּוֹ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ: בראשית יב כ
10. וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יָדֹעַ תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה: בראשית טו יג
11. וְלֹא אָמְרוּ אַיֵּה יְיָ הַמַּעֲלֶה אֹתָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם הַמּוֹלִיךְ אֹתָנוּ בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ עֲרָבָה וְשׁוּחָה בְּאֶרֶץ צִיָּה וְצַלְמָוֶת בְּאֶרֶץ לֹא עָבַר בָּהּ אִישׁ וְלֹא יָשַׁב אָדָם שָׁם: ירמיהו ב ו
12. וַיַּעַל מִשָּׁם בֵּית אֵל וְהוּא עֹלֶה בַדֶּרֶךְ וּנְעָרִים קְטַנִּים יָצְאוּ מִן הָעִיר וַיִּתְקַלְּסוּ בוֹ וַיֹּאמְרוּ לוֹ עֲלֵה קֵרֵחַ עֲלֵה קֵרֵחַ: מלכים ב ב כג
13. וַאֲרָם יָצְאוּ גְדוּדִים וַיִּשְׁבּוּ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נַעֲרָה קְטַנָּה וַתְּהִי לִפְנֵי אֵשֶׁת נַעֲמָן: מלכים ב ה ב
14. וַיִּפֶן אַחֲרָיו וַיִּרְאֵם וַיְקַלְלֵם בְּשֵׁם יְיָ וַתֵּצֶאנָה שְׁתַּיִם דֻּבִּים מִן הַיַּעַר וַתְּבַקַּעְנָה מֵהֶם אַרְבָּעִים וּשְׁנֵי יְלָדִים: מלכים ב ב כד

מסורת הש"ס

א) [צ"ל אמר רבא כ"ה בילקוט], ב) עירובין נד., ג) ברכות נח., ד) כ"ל ל"ג, ה) [ברכות נח. ע"ש], ו) [חגיגה יג.], ז) חולין ה. מ"ק ה, ח) חגיגה ה: מ"ק יז: נדרים ז:, ט) עי' במהרש"א, י) [יומא נד. ע"ש ולע"ג].

הגהות הב"ח

(א) גמ' ר' יאשיה סבר מי כתיב ולא יעבד אשר לא יעבד כתיב ור' יונתן סבר מי כתיב אשר לא נעבד אשר לא יעבד כתיב ור' יאשיה אשר לשעבר: (ב) רש"י ד"ה מי כתיב וכו' השתא דכתיב אשר לא יעבד:

מוסף רש"י

אלויה. ליוהו בדרך (ברכות לא.). **בי ציניתא.** דקלים (שם). **ודאי דאמריתו.** לשון שאלה הוא, אמת הוא ששמעתי אומרים דבר זה של תימה (כתובות פו.). **אדכרתן מילתא כו'.** חה שאומרים תימות אדם הראשון הם, שהוא גזר על אותו מקום ליישוב דקלים (ברכות שם). **רב מרדכי אלויה לרב אשי.** דרב מרדכי תלמידו של רב אשי היה (גיטין נט.). **שהקרחת עלינו את המקום.** שעד עכשיו היינו מסתכרין להביא מים ממקום מרחוק ומתפרנסין בכך ומשהמתיקו אבדו פרנסתן (חו"ב ב כג). **מי לא כתיב.** שאדם נקרא על שם מקומו ואפילו יחיד ואע"פ שאין מדבר בכל אנשי המקום, כגון פלשתים גנעונים אלא כולם אחד. כדכתיב נערה קטנה (חולין ה.). **וקשיא לן נערה וקטנה.** קרי לה נערה דהגיעה ב' שערות וקרי לה קטנה דמשמע שלא הגיעה לב' שערות (שם). **קטנה דמן נעורן.** הלכי נערה לאו נערה ממש אלא על שם מקומה דמן נעורן (שם). **כל מקום שנתנו חכמים עיניהם.** לאדם שנידו, או מיתה או עוני, או מת או נופל בעניות (נדרים ז:).